

Јером. др Атанасије (Јевтић),
проф. БФ СПЦ у Београду
ЕВХАРИСТИЈСКА ЕКЛИСИОЛОГИЈА¹

Тему² за вечерас предложио сам с обзиром на то да је Еклисиологија данас на тапету. Еклисиологија је, ако употребимо словенски израз, *Црквословље*. Тај израз није често у употреби, није уобичајен, али је потпуно веран превод грчке речи *Еклисиологија*, или у латинском изговору *Еклезиологија*. Она је, дакле, на дневном реду нас, савремених хришћана, и посебно на дневном реду дијалога Римокатоличке и Православне Цркве. Комисије за дијалог, које се однедавно састају, управо су и почеле рад од Еклисиологије. Ја сам је насловио *Евхаристијска*, а можемо рећи и *Литургијска* Еклисиологија, због тога што, чини се, она најкомплетније одражава Православну Еклисиологију, а и због тога што је она данас тема многих теолошких радова.

Православна теологија у новија времена има изразито *еклисиолошки* карактер. Еклисиологија данас одређује живот и мисао Православља. У теологији Православне Цркве *Тајна Цркве* је централна тајна Хришћанства, она је стварност по којој је Хришћанство - Хришћанство. Јер, Хришћанство се и не схвата ни доживљава, и не може бити истински схваћено и доживљено, него само као *Црква*. Оно се и јавило у свету као Црква, као Тело Христово, као Заједница (κοινωνία) верујућих у Оваплоћеном Сину Божијем - Христу, окупљених благодаћу Духа Светога, на славу Бога Оца.

У нашој актуелној садашњици, у југословенској "социјалистичкој стварности", врло је важно нагласити ову стварност Хришћанства као *Цркве*, окупљене и окупљане у Евхаристијској заједници и заједништву, за разлику од нехришћанске и антихришћанске тенденције да се одвоји и раздвоји "религија" и "црква", да би се онда рекло да је "религија приватна ствар човека" и да "социјалистичко друштво" нема ништа против такве "религије", те да проблеме и злоупотребе ствара "Црква". Итд. итсл. То су познате тезе идеолога овога "друштва", који нама хришћанима прописују не само шта треба и не треба да радимо, шта смемо и не смемо, него чак имају претензије да нас одређују - шта смо, а шта нисмо као хришћани. Али, то не треба да нас чуди. Јер, није ово ни први, ни последњи пут да се Хришћанска Црква тако напада (уствари једина *Црква*, јер ни једна друга религија осим Хришћанства и нема за себе и своје вернике назив "Црква", а верујем и да га не прихватају, јер је тај назив знак хришћанског идентитета, а они, нпр. муслимани, нису хришћани, и неће да се по хришћанским називима означавају).³

Али, моје вечерашње предавање није на ту "злободневну" тему. Само сам узгред хтео да напоменем како наша хришћанска вера и њена реалност, и њена теологија, увек имају непосредне консеквенце за свакодневну "друштвену стварност", свеједно коју, па дакле и за нашу

¹ Предавање на трибини "Кршћанске садашњости" у Загребу, 4. јула 1987.г. (текст скинут са траке и ауторизован). На почетку се председавајући Удружења хрватских теолога "Кршћанска садашњост" обратио присутнима ријечима: "За завршетак нашег овогодишњег круга предавања гост нам је *ошћ*ац *Аћанасије Јевћић*. Ко се имало бави теологијом, зна за његово име. А и ко се не бави, присиљен је да чита новине, где га сусреће - често га нападају. Отац Атанасије је по струци патролог и држи катедру Патрологије на Теолошком факултету Српске Православне Цркве у Београду. Тема његовог вечерашњег излагања је *Евхаристијска Еклисиологија*. Чућемо оца Атанасија, а касније ћемо моћи и разговарати". - *Прим. уредн.*

² *Напомена*: Говорник је на почетку рекао: "Захваљујем се на овом љубазном позиву. Почаствован сам што вечерас могу пред вама да говорим, поготово што се овде са многима познајем, нарочито са колегама из "Кршћанске садашњости", а и са многима од вас, пошто сам често долазио у Загреб. Са друге стране, мило ми је што могу да дођем слободно, пријатељски, братски, без оптерећења, што значи да на вас не утиче државна штампа, која је кивна на мене и напада ме".

³ Следи екскурс о писању комунистичких функционера у Београду, у листу "Интервју", који настоје да дискредитују чињеницу враћања младих вери и Православљу.

социјалистичку. Није узалуд речено, и проречено, да је Христос "σημεῖον ἂντιλεγόμενον" и "πέτρα σκανδάλου" = "signum cui contradicetur et petra scandali" = *знак ђрејѡречни и камен сѡѡицања*. И такође, није Цркви речено од Христа да неће бити нападана, него је речено да "врата адова неће је надвладати" (Мт.16,18). Ми своју веру у Христа Бога исповедамо као верујући људи, и то као живи чланови Цркве. Нема Хришћанства ако нема живе вере у Христа и живе Цркве. То је наш идентитет. (Ко нам то оспорава, нека макар не лаже да је вера "уставом загарантована").

Наша вечерашња тема је, дакле, *Евхаристијска Еклисиологија*.

Почео бих ово предавање познатим речима Светог Иринеја Лионског: "Ἡμῶν δὲ σύμφωνος τῇ γνώμῃ Εὐχαριστία, καὶ Εὐχαριστία βεβαιῶι τὴν γνώμην = Nostra autem consonans est sententia Eucharistiae, et Eucharistia rursus cōfirmat sententiam nostram = *Наша је вера сагласна са Евхаристијом, и Евхаристија ђѡшређује нашу веру*" (Contra haereses = *Прѡтив јереси* IV, 18,5).

Ове карактеристичне речи Светог Иринеја, Епископа Лиона из 2. века, поновљене су на такође карактеристичан начин од новијег православног теолога, Алексеја Степановића Хомјакова, средином прошлог века: *"Тѡлко ѡѡ ђонимаеѡ Церков, кѡ ђонимаеѡ Лиѡурђију"* (ППС, т. II,24). Хомјаков се, као што је познато, бавио православном Еклисиологијом и у своме значајном спису "Церков Одна", и другим теолошким делима (писаним на француском), где је изложио познато учење о *Соборносѡи*. Постоји мишљење о тадашњим западним утицајима на Хомјакова, и њих не треба ни порицати, али ни прецењивати. Хомјаков је не само пажљиво читао, него и добро познавао Свете Оце Цркве, нарочито Источне. Осим древних Отаца Цркве, Хомјаков је у своје еклисиолошко схватање о *Соборносѡи* унео и став Источних Православних Патријараха, изнет у њиховој познатој *Посланици* из 1848. године (настале као одговор папи Пију IX (1846-78, од стране Патријараха Антима IV Цариградског, Јеротеја II Александријског, Методија Антиохијског и Кирила II Александријског, као и од Синода Цариградског, Антиохијског и Јерусалимског, и затим прихваћена од осталих православних). Источни Патријарси у својој *Окружној Посланици*, упућеној "Свој посвуда у Духу Светој љубљеној и жељеној нам браћи светим Архијерејима, и благочестивом око њих клиру и свој православној и истинској деци Једине, Свете, Католичанске и Апостолске Цркве", они дакле, између осталог, пишу: "Православље је сачувало Католичанску (=Соборну) Цркву - непатворену и неповређену Невесту своме Женику Христу. Код нас су ... једино свезом љубави и љубавне усрдности према општој Матери повезани верни и спојени у јединству вере, запечаћене са 7 печата Духа, то јест са 7 Васељенских Сабора, и у послушности Истине... Затим, код нас ни Патријарси, ни Сабори нису никад могли увести новѡне, јер чувар и бранитељ вере јесте само *Тело* Цркве, то јест сам Народ, који хоће да му је вера вечно непроменљива и сагласна са Светим Оцима својим" (*Посланица Источних Патријараха*, 17).

Али, Хомјаковљева идеја *соборносѡи* Цркве, по којој су у новије време већина на Западу и упознали православну Еклисиологију, била је критикована и од појединих не само западних теолога (нарочито је не трпе професори Источног папског института у Риму), него и од појединих православних теолога. Неки су у њој видели замену Еклисиологије социологијом (Павле Флоренски), што није тачно, јер не одговара ономе што је Хомјаков хтео да истакне. Други су у *соборносѡи* видели пре свега жељу Хомјакова да истакне Пневматолошки карактер православне Еклисиологије (Евдокимов, Лоски и донекле Флоровски). Међутим, да ли је, питање је, Хомјаковљево наглашавање Пневматологије у Еклисиологији погрешно, или је можда код њега то у основи правилно, православно, истицање улоге Духа Светога у Цркви, мада донекле једнострано.

Нема сумње, на то се треба темељније вратити, јер заслужује већу пажњу. Јер, нема правилне и потпуне Еклисиологије без наглашења битне улоге Духа Светога у Цркви. Мада, да кажемо, да није само Хомјаков био зачетник новије православне Еклисиологије коју називамо Евхаристијска. Треба поменути значајан допринос Еклисиологији нпр. Митрополита Московског Филарета, па мање познатих теолога прошлог

века Аквилонова, и затим Илариона Тројицког, младог руског Архиепископа умученог од Совјета на Соловкам, па о. Јована Кронштатског, и наравно у новије време о. Георгија Флоровског, о. Александра Шмемана, о. Јустина Поповића, као и младе Епископе Јована Зизиуласа и Амфилохија Радовића. Треба, међутим истине ради, споменути и о. Николаја Афанасијева, по коме се обично ова Еклисиологија на Западу највише и помиње као *Евхаристијска Еклисиологија*. Но о. Афанасјев није сам, и чак није прави представник Православне Еклисиологије, пре свега зато што је у своме схватању Свете Евхаристије изоставио њен догматско-канонски аспект, тј. питање улоге Епископа и праве вере у Цркви, без којих Евхаристија није пуна ни права. Афанасјев је доста писао. Познати су му списи од 1950. године на ову тему, затим чувена његова књига *“Црков Духа Светиога”*, и друге. Он је Теолошки факултет завршио у Београду. Међутим, Афанасјев је познат по једностраности изношења Евхаристијске Еклисиологије. Нарочито у своме чланку *“Упа сапта”*, објављеном пред његову смрт (у шестоњском часопису *Irénikon*, мислим 1963.г.). Видећемо у чему је та једностраност. Да се вратимо пак самим основама наше теме: у чему је суштина Евхаристијске Еклисиологије.

Ако Црква има видљиви, у историји присутни идентитет, пројаву која је исказ, манифестација, презентација и актуализација саме ње као такве, њеног бића као Тела Христовог, онда је то, несумњиво, Света Евхаристија - Литургија Цркве: крштени у Свету Тројицу и миропомазани Духом Светим верници окупљени на једном месту (ἐν τῷ αὐτό) око свога Епископа, окруженога својим свештенством, ради *“сакупљања у Цркву”* и свршавања Вечере Господње (1Кор.11,18.20; 14,23; ДАп.2,1.44.47; Св. Игњатије Антиохијски). Тако окупљена Црква у историји, овде и сада, на једном месту, у Јерусалиму, Коринту, Риму, Солуну, Београду, пројава је оне есхатолошке стварности Цркве, оне последње стварности каква ће Црква бити у Царству Небеском. На тај начин, по Евхаристијској Еклисиологији, Хришћанска заједница=Црква окупљена у Литургији поистовећује се са бићем и животом Цркве Божије. А то значи да тако окупљена заједница верне деце Божије у Христу благодаћу Духа Светога (ср.2Кор.13,13), на челу са својим Епископом, у себи пројављује видљиву слику Свете Тројице. Јер, треба нагласити, хришћански Бог је Тројичан Бог и Он је у основи нашег хришћанског бића, Он је основа и оснивач Цркве. Не просто Бог као Творац, ни као Промислитељ, већ Бог као Заједница Трију Лица, где Бог Отац у Икономији=Домостроју спасења шаље Сина Свога и затим Духа Светога и тако окупља род људски, почев од Апостола па надаље, што је било припремано кроз Стари Завет – окупља их на једно место, у Тело Христово, надахњивано и руковођено Духом Светим.

Та пројава није само у идеји, у идеолошкој замисли, није ни, чак и то да кажем, само у вери, него је у конкретном, реалном окупљању, *сабрању*, као што је прва Апостолска Црква била окупљена на једном истом месту – ἐν τῷ αὐτό – како стоји у Делима Апостолским на грчком језику, што ми преводимо: *“на једно исто (место)”*. А на једном месту, на крају 4. главе Дела Апостолских тај израз ἐν τῷ αὐτό, замењен је у неким рукописима именом: *Црква*. Тј. у неким рукописима стоји: *“беху ἐν τῷ αὐτό” /окупљени на једно место/ ; или: “Господ свакодневно додаваше спасаване ἐν τῷ αὐτό /на једно исто место”*. А у другим рукописима стоји: *“Господ свакодневно придодаваше спасаване τῇ Ἐκκλησίᾳ = Цркви”*. Ту се, дакле, поистовећују ови изрази, што значи у ствари: окупљање свих верних, као Цркве, као заједничког *сабрања*, на Литургију, на Вечеру Господњу, на Евхаристију. Да не бих много цитирао, рећи ћу само да нарочито у 1. Посланици Коринћанима од 10-14. главе Апостол Павле веома детаљно излаже и разрађује ту истину, чињеницу да се верни окупљају на Евхаристијски скуп (да то све није било тако ружичасто, Коринћани су се свађали, Павле је имао много муке са њима, да то није била идеализована општина, да су личили на православце) и да су се, скупљајући се на такво

сабрање, тј. како вели Апостол: *у Цркву*, буквално: συνέρχασθαι ἐν Ἐκκλησίᾳ = окупљали се да формирају, *конституишу* Цркву (тако би се могло превести), да ту, у Евхаристији као сабрању Цркве, испољавају свој идентитет као удови једнога Тела, чија је глава Христос. Цела 12. глава Коринћанима о томе говори. Затим даље, у 13. глави, Апостол Павле износи познату Химну Љубави, да би се у 14. глави поново вратио на Евхаристију. Не треба заборавити да је та Химна Љубави, стављена ту у *еклисиолошки* контекст, у ствари у функцији Евхаристије, у функцији сложног и складног окупљања на једно исто место свих верних у Христу. Према томе и љубав, као хришћанска атмосфера заједнице, као "спона савршенства" заједнице (Кол.3,14), као свеза јединства, налази се и остварује се унутар евхаристијског контекста. Другим речима, у Евхаристијској Еклисиологији ни етика Хришћанства није аутономна, није моралистичка наука, него је *еклисијална реалност*. Реалност која иде дотле да се, у традицији Цркве, забрањује Причешће ономе ко се није измирио са својим братом, као што се уосталом, у Молитви Господњој, *Оче наш*, то исто каже: "Опрости нам дугове наше, као што и ми опраштамо другима", тј. под условом: како ми опраштамо, тако да и Ти нама да опростиш. Треба знати да је Молитва Господња, *Оче наш*, у Цркви *литургијска молитва* од почетка, говорена у контексту Литургије непосредно пред Причешће.

После Апостолског периода долази период познатих Апостолских Ученика, или Апостолских Отаца, где је нарочито значајно сведочење Св. Игнатија Антиохијског, који говори о окупљању верних на Евхаристији, тачније: у Евхаристију, као о једином могућем начину спасења хришћана и стицања вечнога живота. Онај ко се не окупља, не сабира у Евхаристију око Епископа, или у ону Евхаристију коју Епископ дозволи (тј. држану по његовом благослову, ако је он одсутан или болестан, или када се умножио број хришћана у граду, па су почеле стварати се парохије, али са дозволом Епископа), тај, дакле, који се не окупља на томе сабрању верних, не учествује у Евхаристији, он је у рукама Сатане. Слично је већ писао Апостол Павле Коринћанима: да једног грешника који није поправљив, а скандализира друге, треба предати Сатани (1Кор.6,5,4-5; Игњатије, Ефесцима 13,1; Смирњанима 8-9). А то не значи ништа друго него само да га искључе из заједнице Цркве, што је и првобитно значење грчке речи *анатема*, Анатема не значи никакво проклетство, него само издвајање из заједнице онога који нема љубави и јединства са осталима у Христу. А то је оно што ће Свети Кипријан Картагински рећи да: *ван Цркве нема спасења (О јединству Цркве, 5-7)*. Али када се данас чује, поготово у југословенској стварности, онда то изгледа као шовинизам, као не знам шта. А у хришћанском контексту то значи да онај који не може да живи са другима, који није друштвен, тај је себи највећи непријатељ, њега треба издвојити, а то ће му бити највећа могућа казна. Врло је интересно да су се сви Сабори кроз векове састајали и одлучивали у крајњој линији то: да ли неко може још да остане у Црквеној заједници, у *кинонији* (κοινωνία), у општењу, или ће бити изопштен, искључен, екскомунициран (диван латински израз који не значи ништа друго него само *искључен из општења*). Дакле, *екскомуникација* не значи никакво анатемисање, нити проклињање, већ једноставно констатација да неко неће да живи са осталима у Цркви. Да су се Сабори Цркве у крајњој линији тиме бавили: да ли је могуће да остане у заједници Цркве такав расколник, шизматик или јеретик, који разара јединство осталих у Христу, разара пре свега Евхаристијско јединство, а оно се састоји не само у јединству једне, праве вере, него и једне истинске љубави, него и једне благодати – дарова Духа Светога – такав се једноставно искључује из заједнице. Сврха свих Сабора је била очување заједништва у истини, вери, љубави, како је Цркви предао Христос.⁴

⁴ *Екскурс*: Енгалс је говорио да се Први Васељенски Сабор у Никеји састао у намери да, отприлике, донесе платформу за "партијску идеологију" и да конституише Хришћанство после тога, као да оно дотле није постојало. Али ко познаје историју Хришћанства, зна да

Евхаристијска Еклисиологија има дубље корене у самим раним почецима хришћанске општине у Јерусалиму, у Антиохији, у Риму, у Картагени, у Коринту, итд. и у теологији, даље, код Игњатија и Иринеја у 2. веку, код Кипријана Картагенског у 3. веку, код Отаца 4. века, да споменемо Св. Василија и Григорија, Јована Златоуста или Амвросија Миланског, нешто касније Августина и Кирила Александријског. У то време, бар се мени тако чини, не постоји друга Еклисиологија него у основи Евхаристијска Еклисиологија. Да је сада видимо теолошки изложену и разрађенију.

Народ Божији, који крштењем у Свету Тројицу улази у Заједницу Христових ученика, окупља се око Апостолâ, и затим око свога Епископа, као њиховог наследника у локалној Цркви. Епископ, по речима Св. Игњатија Антиохијског, у видљивој *икони*, видљивом *обличју* Христа стоји у центру те Заједнице, окружен својим свештенством, као Христос са Апостолима, и око њега је народ, те се тако манифестује идентитет Цркве као Народа Божијег у историји, окупљеног на једном месту. Тај идентитет је историјски, Црква је конкретно историјска заједница. Али није само историјска, него је и есхатолошка Заједница Народа Божијег који путује ка Земљи Обећаној - ка Царству Божијем. Када је Дух Свети сишао у Педесети дан после Васкрсења Христовог, а десети дан после Вазнесења, то је, ево сада у недељу (ове године, као што знате заједно падају и Ускрс и Педесетница и на Истоку и на Западу), онда су се верни окупили заједно, и Есхатологија се пројавила у историји, како је то и најавио Бог преко Пророка Јоила, а Апостол Петар тада у беседи народу то потврдио (Јоил 3,1-3; ДАп.2,16-36). А есхатологија није ништа друго него Долазак Господњи, **присуство** Божије у Његовом народу. То присуство, тј. Домострој Божји у Христу, полази, као што знате, од Бога Оца, Његовом вољом, Његовим *благоволоњем* (ευδοκία) остварује се кроз Оваплоћење и Очовечење Сина, наиласком Духа Светога. Дозволите да употребим израз Јустина Поповића: то је **оцрквењење** Сина Божијега Христа, Који као Јединородни постаје Прворођени међу многим браћом, тј. постаје *Црква*. А реализује се, актуализује се, савршава се, перфектуира се силом и дејством Духа Светога (Јн.1,14.18; Рм.8,29; Еф.1,10.22-23; 4,3-7; Кол.1,26; 2,9; 1Кор.12,12-13). Евхаристијска Еклисиологија полази од те чињенице да је Тајна Божија јављена у Христу, по вољи Бога Оца, а остварена Духом Светим, у ствари есхатолошка реалност, она последња реалност Царства, пројављена овде и сада у моменту свршавања Свете Литургије. То је оно што је Иринеј Лионски назвао Икономија Божија у Христу, или, још карактеристичнијим изразом: *Прагматизија* Христова (Св. Иринеј, *Против јереси* 1,10,3; 3,11,8). Не само прагматика у смислу праксе, него *Прагматизија* која је већ остварена пракса, реалност, једно дело, али не просто дело, него сав Народ Божији у Христу, као остварен реалитет Заједнице са Богом Тројицом, Који је вечни Архетип Заједнице.

У том смислу, тако окупљена Црква на Евхаристији, на Литургији, на Евхаристијском скупу, јесте Заједница, *Сабор* Народа Божијег. Али не "сабор" као збор, маса, јер онда би Црква, ако је само то, могла се поистоветити са сваким другим друштвом, и Еклисиологија би тако била социологија. Зато не треба претерати у томе наглашавању само колективног у Цркви, колективитета Цркве. То што је код Хомјакова доста наглашено, можда и једнострано, тј. не само клир и народ узети заједно, него и структурирани у једно органско и организовано *шело*, али не "тело" као уопште колектив, него *Тело* Христово, што значи да су сви чланови тога тела Богом сложени, учлањени и распоређени, органски утеловљени = складно састављени = укороприрани, као *суштелесници* Христови (συσσώματα τοῦ Χριστοῦ - Еф.3,6; ср. 4,15-16), благообразно распоређени

нема дилетантскије историје него кратка расправа о пореклу Хришћанства, коју је написао Енгелс. Али, шта да радимо када ни Маркс ништа боље није знао Хришћанство, па је мислио и веровао да су хришћани заиста "јели људско месо". Толика су та господа, који кроје судбину света, имали изворна обавештења и знања, а пледирали су да су - свезнајући људи!

онако како Бог хоће у телу да постави удове, како каже Апостол Павле, те једнога постави за Епископа, друге постави за свештеника, а треће постави за лаика (1Кор.12,4-29). То распоређивање по поретку места и службе у Телу⁵ није мања вредност или мањи дар Божији, где је кога Бог поставио, јер сви су поједнако вредни, сви сачињавају Народ Божији, а нема веће привилегије него бити члан тога *народа* – λαός-а – "изабраног/стеченог, светог народа" (Тит 2,14; 1Петр.2,9). Зато појам *лаик* је почасни појам хришћанина, јер удостојен тим позивом Божијим и својим одзивом, сваки хришћанина постаје "царско свештеније" (βασιλειον 'ιεράτευμα/regale sacerdotium/carskoe svešćenie -1Петр.2,9).⁶ Што је у нашем језику данас постало пежоративно, па кажемо "лаик" за некога неупућеног, то је, на жалост, мана нашег данашњег језика и менталитета, али у Хришћанству, у Цркви, то је почаст. Јер лаик је *народњак* = *црквеник* (ἐκκλησιαστικός, по речима Св. Иринеја Лионског).⁷

Ми хришћани исповедамо и проповедамо своју веру и говоримо: да је припадност народу Божијем највећа почаст. А то је, у ствари, припадност деци Божијој, синовима Божијим окупљеним око Јединородног Сина. Јер, ако је Црква названа народом, названа је и сабором деце Божије. "Ево, Ја и деца коју Ми даде Бог", говори Христос још код Пророка, а код Павла се то понавља (Ис.8,18; Јевр.2,13). Или, како је Јован Златоусти назвао Цркву: "Породица Јединородног Сина Божијег" међу многим браћом, Првенца међу многим браћом Његовом. Он се поистоветио са нама, постао човек, и онда смо ми браћа Његова, међу којом је Он први. Тако да Евхаристијско окупљање - σύναξις=*сабрање*, не открива само друштвену/социјалну/колективну димензију, него много више од тога. Биле су сличне заједнице, рецимо Кумранска у Старом Завету, или савремене Христу *колеђије* римске, професионалне или по другим принципима састављене. Код протестаната постоји та идеја "заједништва". Конгрегационалисти су ту идеју јако истакли, пренагласили. Али, то није довољно за Евхаристијску Еклисиологију, за Литургијско поимање Цркве. Јер Црква Христова, као Тело његово, је структурирана Црква, можемо слободно рећи **канонски** распоређена и организована; она има своју и видљиву организацију. Али је битно ово: организација Њена, канонски поредак Цркве произилази из Литургије, из Евхаристијског сабрања и служења Тајне Евхаристије.

Епископ у Цркви има прво и незаменљиво место зато што председава, *прег-сћоји* осталим вернима у свршавању Литургије, у приношењу Богу дарова Његове Свете Цркве (како вели Св. Иполит, *Апостолска традиција*, 3). А *дарови* Његове Свете Цркве нису само *првине* све творевине – хлеб и вино с водом, које постају Тело и Крв Христова, него и целокупна твар и, пре свега, целокупни Дом Божији са децом Божијом која су ту сабрана, дакле са људима. Другим речима, у Евхаристији се, кроз Епископа, приноси цела Црква као *Заједница* пред Престо Божији, и она заједно са Епископом приноси, и приноси се, Богу Оцу као дар и уздарје Христа Спаситеља, Првине и Главе Цркве и Великог Архиепископа. Приноси се, дакле, благодарећи Христу, Који је онај Који приноси, а Његову

⁵ *Накнадна напомена*: Вреди запазити да у грчком, латинском, српском појмови за место/распоред/службу у Цркви имају и своје адекватне изразе, који потичу под Апостола Павла: Божије "постављање" у Телу Цркве (ἔθετο ὁ Θεός/posuit Deus -1Кор.12,27) и "рукоположење" у Литургији (χειρο-θεσία/ordinatio, *хрв.* ређење, од τάξις/ordo/поредак - 1Кор.14,40) - имају исто значење/функцију, јер произилазе из поретка *служења* Евхаристије = *литуријасања* унутар Народа Божијег као Тела Христовог, што све дејствује ἐν ἐργεί/operatur - Дух Свети, Утешитељ Цркве (1Кор.12,11).

⁶ *Накнадна напомена*: Треба нагласити да грчки израз βασιλειον 'ιεράτευμα (од 'ιερατεῖον, 'ιερατεύουσα) не зна-и "carsko *sveštenstvo*", како obi-no svi превде, јер би тада писало: βασιλειον 'ιερατεῖον, него "Carsko *osveŕewe*" (од 'ιερατεῖον, 'ιερατεύουμαι > 'ιεράτευμα), јер смо ми, као *Telo* Hrista Prvosveštenika i Cara, *plod* i *delo* Wegovog Arhijerejsko-Carskog dejstva, carske jerurgije: *osveŕtawa* i *osveŕewa* prirode qudske, roda qudskog, svakog ~oveka.(U troparu Sv. Vasilija on je nazvan βασιλειον 'ιερατεῖον, carskoe svōšćenie, verovatno po pesni~kom sazvu~ju imena, u smislu: "Carski osveŕen/osveŕtan/posveŕen".

⁷ Дигресија - иронична алузија на комунистичке оптужбе: "Него да ја не будем оптужен да проповедам да је Црква народ и да је поистовећујем са народом".

функцију обавља Епископ; и онај Који се приноси, и онај Који бива заједничарен од нас, у Којем партиципирамо = имамо духовног и телесно-крвног удела. Зато Св. Игњатије и Св. Кирил Јерусалимски говоре, сходно Ап. Павлу: да у Евхаристији постајемо *сушелесници* и *сукрвници* Христови. Да је то тако имамо потврду од Апостолских времена па до данас у Литургијским текстовима.

Један од тих Литургијских текстова, вероватно слично коришћен у првим Литургијама у Коринту, забележен је код Павла у 10. глави Прве Коринћанима, стих 16. и 17: *“Чаша благослова коју блаґосиљамо (= благосиљамо=освећујемо Духом -1Кор.14,16), није ли Заједница Крви Христове? Хлеб који ломимо, није ли Заједница Тела Христовога?”* - пита се Павле, а у ствари питањем то потврђује. Затим одмах у 17. стиху додаје још карактеристичније: *“Јер је један хлеб, једно смо шело многи, јер се сви од једнога Хлеба причешћујемо”*. Или преведено овако: "Зато што је један Хлеб (Евхаристије), сви ми постајемо једно Тело, зато што се сви од једнога Хлеба (Христа -Јн.6,55) причешћујемо". Тај израз/исказ/реченица Апостола Павла, скоро се на исти начин понавља код Св. Јована Златоуста (у 4. веку) и код Николаја Кавасиле (у 14. веку) и, наравно, у пракси Православне Цркве: да се сви ми причешћујемо од једнога Хлеба и из једне Чаше, без обзира на колико се делова дробе и деле ове Евхаристијске Светиње, које остају један Једини и Неразделиви и Непотрошиви Христос (како говоримо у Литургији пред само Причешће). То је у основи есхатолошко исповедање наше вере, пројављивање нашег есхатолошког идентитета последњој стварности, која ће бити: када се сви будемо сакупили око Христа, "на Њену", како је драстично речено у Матејевом Јеванђељу 24,28 (=1Сол.2,1): као орлови кад се окупе на једно тело, које је у ствари заклано *шело* = библијска истина о жртвованом *Јађњешу* Божијем, а то је Христос, а ми као орлови који се хранимо Њиме. Та, доста драстична, како схватају Свети Оци Цркву, ту Евхаристијска истина. Она, у ствари, значи наше храњење Христом који је дат као Хлеб Живота, као *"Лек бесмртности"* - да живимо и не умremo", како каже Св. Игњатије Антиохијски, па додаје: "Ви који се окупљате у име Христово на једно место, у једној вери, у једноме Христу, Сину Божијем и Сину Човечијем, слушајући Епископа и презвитере, и ломите Један Хлеб – који је Лек Бесмртности – ви имате живот заувек у Христу Исусу". То су речи Игњатија Богоносца, Епископа Антиохијског, пострадалог свештеномученички у Риму за Цркву, за Евхаристију, за Христа.

Окупљени на Евхаристији и причешћујући се у њој Христом Васкрслим, ми антиципирамо Царство Небеско, наше есхатолошко окупљање у Христу, наше превазилажење смрти у овом и оваквом свету и историји и залажење у живот Будућега века. Како је то могуће? Јесте, могуће је, јер што је људина немогуће, могуће је Богу Живоме и Истинитоме, јављеноме у Христу и посведоченоме у Духу Светоме.⁸

⁸ Екскурс: "Да направим малу екскурзију. У претпоследњем или последњем "Гласу Концила", на последњој страници, неко се лепо сетио да наведе неколико изрека. Ја приметим један цитат из дела Мирослава Крлеже: "Смрт је питање које куца у сваком куцају била људскога и нема уха у коме не шуми празнина смрти, као у шкољци далеко сиво, мрачно море". Лепо речено и драстично. Ова Крлежина исповест је значајна за нас хришћане иако је она крајње трагична и безизлазна, апсолутни бесмисао и апсурд, ако је тако, а јесте тако. Јер, по Крлежи, последња наша стварност је смрт. И све што радимо у ствари је заваривање - ако је смрт последња стварност. Сећам се када сам читао Маркузеа, који је покушао да извуче марксизам из кризе у коју је запао, па је хтео да га споји са Фројдом, и у својој књизи *"Ерос и цивилизација"* покушава да објасни следеће: смрт је обесмишљање нашег људског бића и егзистенције читаве цивилизације. Једино што имамо и што нам осмишљава битисање и нашу цивилизацију, јесте љубав – *ерос*, каже Маркузе. Али, смрт и ту хоће да је обесмисли зато што љубав, као успостављање везе, изискује трајност, дакле непрекидност, дакле бесмртност. Питамо се ми: Зашто нам тако смета кидање веза, пресецање љубави? И оно што је Христос рекао да често треба да учимо од блудница и цариника/митара, више него ли од фарисеја. Некада ми се чини када путујем и слушам ове лоше у обради песме, као чујете вапаје: "Зашто љубав није бесмртна?" То је то што покушава Маркузе да покаже. Али, Маркузе је, у ствари, капитулант, јер оставља пред смрћу човека у безизлази, и зато препоручује бекство од проблема смрти? Његова револуционарност је

Да се вратимо нашој теми. Није Црква само заједница верних ради моралних, друштвених, историјских циљева, па ни само ради мисије ширења истине Божије, науке Јеванђеља; јесте и то, али није само то. Црква, рекосмо, окупљена на Литургији јесте почетак, *ὑποκομισμός* - *προόφρα*, антиципација Царства. Добро је да нагласимо ту грчку реч *προόφρα* = окушај унапред, својеврсно *предјело*, али предјело које је већ **Јело** Вечнога Живота за Трпезом Господњом у Царству Његовом. Као што и певамо Псалам (33,9) у време Причешћа: "**Окусиће** (γεύσασθε) **и видиће да је Дobar Госјод**". Није наше Причешће у Литургији само нека светиња, неки за себе медикамент, који бисмо ми унели у себе и даље ме он штити од болести, смрти и сл. Литургија са Причешћем је много више од тога: то је наше причешће Христом, приопштење Христу, Који је постао наш вечни Хлеб Живота, ново рајско Дрво Живота, и зато је она наше сједињење са Њиме и међусобно, наше пројављивање Цркве као Тела Христовог. Не бисмо смели, дакле, да, по Евхаристијској Еклисиологији, сведемо Литургију само на "један од сакрамената" у Цркви. Црква није *шајна* само у смислу *сакраменша*, и зато ни идеја о Цркви као "мистичком Телу Христовом" није исто што и Православна Еклисиологија, Евхаристијска Еклисиологија. Црква је окупљени Народ Божији, сједињен вером и крштењем и миропомазањем око Свете Тројице, и хранећи се Сином Божијим, Који је постао човек благовољењем Оца и дејством, или енергијом, благодаћу и љубављу Духа Светога. Сви ови библијски изрази: дејство/сила, енергија, благодат, љубав – у ствари су различити називи за једну исту реалност: за вечни Божански Живот Свете Тројице који нам се даје Христом у Цркви, и у Литургији ми партиципирамо тај Вечни Тројични живот.

Тај живот је у Светој Једносуспној и Нераздељивој Тројици – *κοινωνία*, communion = *заједница*, заједништво бића и живота, љубави и свега што Бог *јесће* и чиме *живи*. И врло је карактеристично за Источну Тријатологију, рецимо код Василија Великог, да се некад сусреће идентификовање *живоша* и *сушштине* Свете Тројице са речју *кинонија* или *комунија*. У своме делу *О Св. Духу* (и у 38. Писму) Василије Велики изричито каже да је *сушштине* Свете Тројице – *κοινωνία*,⁹ а то значи да је биће и живот Свете Тројице *περιχώρησις* - узајамно *прожимање*, однос, релација, љубав. Управо то је хтео да каже Василије. За разлику од есенцијалистичког схватања Бога, где је Бог, пре свега, *биће* (у онтичком, философском смислу), у библијско-хришћанском Откривењу Бог је *Живи* и *Лични* Бог, Животворна Тројица у међусобном вечном односу Бића,

дефетистичка, капитулантска, у суштини својој нехумана, античовечна. И присећам се овде једног предавања о. Јустиан (Поповића) младима "о револуционарности Светога Сава": како је Свети Сава "био највећи револуционар, јер је устао против смрти. Зато је прибегао Христу Богочовеку - једином Победитељу смрти". То је српски православни одговор на Маркузеа, и Маркса, и Фројда, и све дефетисте и антихуманисте, који кукавички беже од кључних питања људског бића, човекове боголике личности: смисла живота, смрти, љубави, слободе, бесмртности. Љубав, несумњиво, носи у себи неку клицу бесмртности. Смрт долази да је обесмисли. Маркузе то осећа, али прави бедан компромис: треба се сада заваравати, живети ту љубав док је дата, не мислећи на смрт, а она ће доћи хтели ми или не. Али, додаје он, да бисмо проживели нашу цивилизацију, треба једноставно искључити тему смрти, и активно, динамички домишљавати ту љубав. Наравно, ниједно радикалније питање смисла људског бића Маркузе није решио таквим покушајем решења и - направио је гори компромис него код оних хришћана, или пак у истој мери, који сматрају да је религија "добра, позитивна, корисна", јер "даје срећу човеку", јер, наводно, који не верују - несрећни су. А верник има утеху, док је неверник нема. Па додају: Ако и нема Бога, ми смо, ипак, нешто добили. Били смо макар мало срећни. Срамна и човека недостојна калкулација и капитулација! Али, нажалост, постоје такви менталитети. То је и Волтер рекао: "Ако и нема Бога, треба га измислити"! Али, христоносни Апостол Павле, у 1 Коринћанима, 15,19, одговара свима таквима, па и псевдохришћанима: "Ако се само у овоме животу надамо у Христа, онда смо беднији и несрећнији од свих људи."

⁹ *О Св. Духу*, гл. 18,45-47: "У Божанској и несложеној Природи – у *заједници* /*ἐν τῇ κοινωνίᾳ*/ Божанства јесте сједињење"; "заједница по природи... заједница по суштини" /*κοινωνία κατὰ φύσιν ... κοινωνίαν κατ' οὐσίαν*/; *Омилија* 15,2-3: "блискосвоја и саприродна и нераздељива заједница"/*οικεία καὶ συμφυὴς καὶ ἀχώριστος κοινωνία*/.

сигурност да је она Тело Христово када се окупља у Литургији, и свршава Евхаристију и причешћује се Христом. Истовремено она је у потпуној зависности од Духа Светога, од Христа, од Заједнице Свете Тројице. Али, то је "зависност" односа, заснована на ипостаси Вере, на свези савршенства Љубави, зависност Наде која неће постидети, "које се држимо и коју имамо као котву душе, чврсту и поуздану, која улази у унутрашњост из Завесе (ср. *завеса Тела* -Јевр.10,20), где као Претеча за нас уђе Исус, поставши Првосвештеник вавек по чину Мелхиседекову"(Јев.6,18-20). Вера као "ипостас свега чему се надамо и раскриће /ῥελευχος = *пројава,појављивање* ствари невидљивих"(Јевр.11,1) и јесте првенствено веза, стално успостављена битијна, егзистенцијална веза са Богом Живим и Истинитим. То кажују и сведоче оне речи Апостола Павла у Посланици Јеврејима (3,14): "Постали смо *заједничари Христови* (μετοχοι Χριστου) ако почетак вашег /новог/ бића (την ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως) одржимо сигурно до краја", а тај "почетак /новог/ бића" јесте управо **вера** у Христа, Духом Светим одржавана у нама.¹² Таква вера није само мој сентимент, него заједничарење у Христу и присуствовање моје и наше у Њему, по мери заједничарења коју нам даје благодат Духа Његовог, по мери вере наше и учешћа=причешћа у Њему. Његово пак присуствовање у мени, и свима нама заједно, истовремено ме, и нас све, укључује у Цркву, у Заједницу ученика Христових, а то може да се манифестује и пројави у пуноћи само у Евхаристији Цркве као *Литургији*, као Христовом и нашем *народном делу*, саборном, *божочовечанском* делу Народа Божијег, сабраног у Јединородном и Првородном, дејствијем=енергијом Духа Утешитеља Цркве..

Остаје да кажемо још неколико речи. Из Евхаристијске Еклисиологије произилазе неколике врло значајне консеквенце.

Прво, да Црква не престаје да буде Црква ако се разиђе са тога Евхаристијског сабрања, Литургијског скупа. Она излази у свет, верни се враћају у свет, носе у себи то језгро Цркве. Црква је *сабор* који се разилази, и остаје неразилазан, јер се понова могу вратити и понова манифестовати своје јединство у Христу, као што и раде сваки пут кад врше спомен Смрти и Васкрсења Христовог, кад славе Дан Господњи, кад прослављају спасоносне догађаје=Празнике. Црква излази на мисију, и проповеда и посведочује Јеванђеље спасења и новог, вечног живота свим народима и племенима, али циљ њене мисије је да се понова из мисије врати, приводећи свет Христу, приносећи творевину пред Престо Божији, и призивајући, не присиљавајући, све остале људе: да се такође и они придруже овој Заједници, овом Сабору - "Гори Сионској и Граду Бога Живога, Јерусалиму Небескоме, миријадама Анђела, свечаноме Сабору и Цркви првородних записаних на небесима, и Богу Судји – и Спаситељу – свију, и духовима савршених праведника, и Исусу Посреднику Новог Завета, Његовој крви очишћења", препорођења, васкрсења, обесмрћења, обожења, обогочовечења (Јевр.12,22-24). А то је већ увођење у Царство Свете Тројице. Мисија Цркве је један од кључних елемената Цркве, али није једини и није главни. Дозволите да кажем, из Евхаристијске Еклисиологије произилази да се Црква манифестује, пројављује и доживљава као језгро, као квасац Царства, као почетак Царства, *ἀρχὴ* Васкрсења и Царства, још овде на земљи. Јер, када би дошао онога момента, у Литургији, Христос, кад би дошла *Парусија* – Други Његов Долазак, тада би се пројавило да је Црква у Литургији, као Евхаристијска заједница у Христу, већ заједница са Оцем и Духом, већ

/у Цркви/ **даје Дух Свети**, точи пророштва, свештенике савршава, неписмене учи мудрости, рибаре пиоказа као богослове, **сабира сав сабор Цркве**" /= *конституише* сву установу, институцију Цркве".

¹² Екскурс: Сада би ту могли да расправљају, нарочито протестантски библисти, шта би ту могло да значи *архи тис хипостасеос* у 3,14 Посланице Јеврејима, али у мојој докторској тези, рађеној на Апостолу Павлу, показујем да се ту ради о **вери** као почетку нашег новог хришћанског *бића*, а то значи да је вера успостављена комуникација=заједница између нас и Христа.

преизобилна благодат Христа, љубав Бога Оца и заједница Светога Духа, како говоримо у срцу Литургије, понављајући првохришћанске речи из Литургије прве Цркве, записане од Апостола Павла (2Кор.13,13). И као што вели један византијски литургиолог, Николај Кавасила,¹³ када би могли да сагледамо, видели бисмо Цркву као чланове обједињене и возглављење под једном Главом – Христом, тј. видели бисмо само Његово саборно Тело као "Пуноћу Онога Који све испуњава у свему" (Еф.1,22-23).

Та слика Цркве као Тела, није, наравно, довољна, али је једна од најреалистичнијих и најближих стварности тајне Цркве, али ипак није довољна јер се у Цркви ради о персонама, о личностима. Но, када је реч о личностима, као учесницима/члановима Цркве, посебно учесницима/причасницима у Евхаристији, управо личност у хришћанском контексту претпоставља заједницу. **Личност** у Цркви није што је у психологији, социологији, друштвеним наукама *индивидуа*, јер се индивидуа конституише управо одвајајући се из групе/друштва/масе. Знате, нпр., за покрете, рецимо *демократски* покрет. Ту је личност онда самосвојна када се индивидуализује (нпр. Јунгова *индивидуација*).¹⁴ Међутим, у Хришћанству, у Цркви, личност се конституише и изграђује и усавршава управо у општењу и заједници са другим личностима; предпоставка њеног остварења, изграђивања, усавршавања је заједништво са другим таквим личностима. У моменту када се она издвоји, па нека би, рецимо, била "савршена" (попут, нпр., Плотина, са његовом тезом "бекство јединога ка Једноме" /φύγη μόνου πρὸς μόνον/, што је врхунски израз његове мистике, није нимало хришћански), не би самим тим била потпуна хришћанска личност, јер, како каже древна латинска хришћанска изрека: "Unus Christianus - nulus Christianus!" Јер, хришћанин је саздан по *лику* Божијем, по *икони* Христовој, и он је права и пуна личност тек учлањењем у заједницу Христову, заједницу по слици Свете Тројице, а то је Цркве. Истовремено можемо да кажемо да је он и *Црква у маломе*, пошто је и он претпоставка за заједништво других личности, као што је то заједништво других личности предпоставка његовог развоја и изграђивања у пуну личност. А заједништво свих њих има за претпоставку Христа, Који јесте прва и основна Личност Богочовечанске Заједнице Бога и човека – Цркве. Зато Апостол Павле, у изразито еклисиолошком контексту, говори овако о човеку, и као посебној личности и као личности у заједници са Христом и другима у Цркви: "Да ојачате Духом Божијим у унутрашњем човеку, да се Христос усели вером у срца ваша, да бисте, укоренењени и утемељени у љубави, могли разумети са свима Светима... и познати љубав Христову – и међусобну – и испунили се сваком пуноћом Божијом" (Еф.3,16-19). Мало даље исти Апостол додаје: "За усавршавање Светих... за сазидање/изграђивање Тела Христовог – Цркве – док не достигнемо сви у јединство (=заједништво) вере и познања Сина Божијег, у човека савршена, у меру раста пуноће Христове... да истинујући у љубави у свему узрастемо у Онога који је глава – Христос" (Еф.4,12-15).

Ево, дакле, шта лежи у основи Евхаристије=Литургије Цркве, шта представља срж наше вере и идентитета хришћанског, црквеног. Како смо ми дошли до заједнице са Богом? Благодаревши **љубави** Божијој пројављеној и оваплоћеној у Христу, и нама дарованој, као градилачкој, онтолошкој сили и сржи нашег хришћанског битија и живота. Али, све што је Христос учинио, и што је постао очовечењем и сједињењем са природом људском, ступањем у богочовечанску заједницу са нама људима - што је Црква као стварно **Тело** Његово, није то учинио само за Себе, као што мисле протестанти, да је, рецимо, Исус јединствен, индивидуални

¹³ Унет и у Диптихе Светих Православне Цркве.

¹⁴ *Екскурс*: Једна од основних Јунгових теза, за разлику од Фројдове, јесте питање индивидуације. Али, не знам колико се једна таква психологија/философија могла уклопити у Хришћанство. Не да она нема своје место у науци, али за хришћанско схватање и доживљај човека она не може да собом поклопи сву истину боголике, христалике личности људске.

случај у историји, који је то сам учинио, и сада стоји нама као пример за углед, да и ми остваримо нешто слично. Извршио је спасење за нас, или отплатио Богу дугове за нас, умилиставио Правду Божију, а надаље ми смо опет остављени сами себи. Ово говорим можда поједностављено, али је свакако карактеристично то протестантско осећање/доживљај Христа само као личног, индивидуалног Спаситеља, и неосећање Цркве као идентитета Христа Оваплоћеног, као Његовог личног и саборног **Дјела и Тела**, као аутургичке Богочовечанске Икономије, без чега би Оваплоћење била само индивидуална ствар Исуса из Назарета. У Евхаристијској Еклисиологији – која је тесно повезана са целокупном теологијом, са Тријадологијом, вером у Тројицу и теологијом о Тројици, са Христологијом, вером у Христа и теологијом о Христу, са Пневматологијом, вером у Духа Светога и теологијом о Духу Светоме, са антропологијом, вером у боголиког/христоликог човека – у тој Еклисиологији, дакле *Евхаристијском Црквословљу*, нема места таквом индивидуализму, па макар он био и формално хришћански, него имамо, ако хоћете да тако кажем, хришћански **персонализам**, агапијско-љубавни, лично-саборни, еклезијално-литургијски персонализам, где је један претпоставка многих и многи претпоставка једнога, благодарећи Христу Богочовеку који је постао Један и на Себе узе *многе*. Благодарећи томе што је Један од Тројице постао један од нас, што је Јединородни постао прворођени међу многим браћом – то је та велика тајна наше вере, нашег црквеног личног и заједничког бића, личног и заједничког живота у Телу Христовом, у κοινωμία [=οἰκισή-гружење-"груштво"/ Духа Светога (2Кор.13,13),¹⁵ по којој нас Евхаристија везује са тајном Божанске Тројице и по којој је Црква слика и јављање Свете Тројице.

Друга консеквенца ове Еклисиологије тиче се видљиве организације Цркве. Локална Црква окупљена око свога Епископа, са признањем, односно са пројавом своје структуре, која је од почетка и која није произвољна, како мисле многи Протестанти: да, наводно, није у почетку Црква била структурална, него да је била "харизматичка", тј. помало хаотична заједница, је "Дух дише где хоће", нешто што Пентикосталци данас покушавају да обнове, а, колико чујем, у Америци их има и међу Римокатолицима и мали број међу Православнима. Они имају као нека надахнућа, и као говоре стране језике". (Срео сам једног таквог Србина, у Америци, али се нисам споразумео јер је то био болестан човек). То није Црквено Хришћанство, а за мене је Црквено Хришћанство аутентично Хришћанство. Не зато што ја само тако верујем, него што не могу да замислим Царство Небеско као такву једну индивидуализацију тих "харизми" – дарова. Врло је важно да су сви Светељи Хришћанства, почев од Апостола, па преко Мученика, и даље Подвижника, Аскета, а поготову Светих Јерараха – сви су они итекако били Црквенога карактера, односно сви су били Црквени људи, чланови Цркве, под благодатним руководством својих Епископа, макар да су били и пустињаци. И што је главно, сви су били спремни и да жртвују свој лични подвиг заједништву Цркве, јер је највећи од свих подвига у ствари *љубав*, она превазилази све друге жртве, па и Мучеништво, како каже Апостол Павле, и за њим Свети Кипријан и Свети Златоуст.

Дакле, за организацију Цркве, хришћани окупљени око свога Епископа у Литургији, или у Литургијама које Епископ дозволи, јер су због мноштва верних настале *парихије*=парохије, али са Епископалном структуром, која је битна евхаристијска=онтолошка=догматска структура Цркве, јер она рефлектује, пројављује, одражава структуру коју је Бог дао Телу Цркве у Христу и пројавио да је Христос Велики Архијереј, Који нас као освештану и препорођену Духом децу Божију приводи Богу Оцу, и Који као Глава окупља Своје Тело и

¹⁵ *Напомена аутора*: Вредело би помно проучити израз κοινωμία у Новом Завету и код Светих Отаца, па би се виделе дубине и висине и ширине и дужине И (по Павловој речи - Еф.3,18-19) тог кључног хришћанског појма и стварности, који је, што је веома значајно, истоветан за Тријадологију, Еклисиологију и Евхаристиологију Православља.

приноси/приводи га Оцу као највећи дар, то значи оно Пророчко и Апостолско: "*Ево, Ја и деца коју ми даде Бог*" (Ис.8,18; Јевр.2,13), јер то су исти изрази, иста је реалност у позадини, и она се остварује преко Епископалне структуре Цркве, која је, како смо видели, произашла из Евхаристијског=литургијског поретка Црквене заједнице као Тела Христовог. Зато је Епископална, а то је онда и *канонска*, структура у Цркви гаранција Црквености и Саборности. И то је оно што код нас хришћана, хвала Богу и код римокатолика и православних, остаје непромењено и непроменљиво кроз векове, осим што је у Римској Цркви и онда и на Западу преистакнуто место Римског Епископа, и проглашен тзв. примат власти, који не извире из Евхаристије, нити из Евхаристијске Еклисиологије, у којој нема места ни за какав примат власти, само има првостојање у Евхаристији и председавање на Сабору равних међусобно Епископа. То је наша вера и наш идентитет као Црквених Православних хришћана од почетка Цркве до данас. У случају насртаја на Епископалну структуру Цркве, а ту се подразумева и свештеничка структура Цркве, ми би се одрекли свога идентитета као хришћани и битно нарушили Евхаристијску, Епископалну-Саборну структуру Цркве. Можемо, у том случају, бити нека религиозна заједница, можемо чак носити и име хришћанско, али Црква нисмо.

Зато је опасно када нам говоре (комунисти и модернисти) о неком "клерикализму", оспоравајући при томе свештенству да предводи у Литургији своје верне, и из Литургије извирућој и у Литургију увирућој мисији у свету. Није реч о вођењу "идеолошком", "партијском" или неком другом, већ је реч о пројави саме богодане, Евхаристијске структуре Цркве, коју је Бог тако дао и поставио. Нека буде сутра други уместо мене свештеник или Епископ, наравно изабран/хиротонисан у Литургији Духом Светим – али Црква да остане Црква, јер Црква није гола *демократија*. Црква није ни "монархија", она је **Христократија**, да употребимо тај израз, јер у њој Христос влада, Он је у њој **све и сва** – "у свему Првенствујући" (Кол.1,15-19; Литургијска Анафора Св. Василија). А Христос није један, није јединка, него је увек са Телом Својим, то значи – **Прворођени међу многим браћом** (Рм.8,29). Када би претпоставили да заједницу Цркве чинимо "ја и мој Христос", као мој "лични Спаситељ", како је то код извесних Протестаната, онда ту опет немамо Цркве. Једноставно, не постоји, није нам дат ни објављен од Оца и Духа такав Христос, јер би тада било оно што је рекао несрећни Ренан: "први и последњи хришћанин умро на Крсту". Али, нема једнога хришћанина, јер ни Христос није био један и самац, него са Дванаесторицом Апостола, па онда са Седамдесеторицом, па са много браће верујућих, сведока Крста и Васкрсења Његовог. Хришћанство се од почетка јавља као Црква, и врло је значајно то да је Христос конституисао заједницу Бога и човека у Себи, и одмах окупио Дванаесторицу Апостола и, затим, шири круг од њих Седамдесет, и даље шири круг верника, не замењујући никада социјалним категоријама колективизма ову Евхаристијску, Литургијску структурираност Цркве – Епископ, Свештеник, Лаик, и тај богодани поредак у организму=Телу Цркве немогуће је променити, а да Црква остане Црква Христова.

Историја нити је то донела и "установила", нити ће то укинути и "превазићи". Једноставно, то су трајно непроменљиве и видљиве, канонске структуре Цркве, мада у Есхатолошкој перспективи оне су само **икона** будуће **реалности**, тј. будуће **пуноће** Царства Небеског. Нису те структуре саме по себи ни замена за Цркву; врло је опасно да се јуридички дух, институционалистички дух увуче у Цркву, и потисне живи организам Цркве Божије у Христу Исусу, надањиване и руковођене Духом Утешитељем преко јеванђелских јерурга=литурга и "економа /οικονομοι=υἱραὶ τοῦ θεοῦ=распоредитељи/ Тајни Божијих" (Рм.15,16; ДАп.15,4.23,28; 20,28; 1Кор.4,1; 1Петр.4,10). Не значи то пак да Црква није институција, организам и организација, али не бисмо смели заборавити, нити потиснути **пневматолошку** димензију Цркве: да Цркву, и локалне Цркве,

и све нас у Цркви, па и институције, стално надахњује Дух Свети, да све службе у Цркви, па и Епископска, Свештеничка, Ђаконска, Лаичка служба јесу дар Духа Светога заједници Тела Христовог, и дају се за ту заједницу, а не појединачно и приватно (зато нема у Православљу "неизгладивог карактера" свештенства). Није то лична привилегија било кога, јер он лично нема посебни дар, него само функционишући=служећи унутар заједнице Цркве, за коју је постављен, облагодатен.

Ово је, дакле, закључак из Евхаристијске Еклисиологије, да је погрешно порицање Јерархије у Цркви - да употребим израз "Јерархија", који је иначе каснијег датума, који кад је касније уведен значи *свештеноначалије* у Цркви, али не *власт* у првом реду, поготову не власт схваћена јуридикчки, што не значи да нема и власти, али не сме се животна функција у Цркви, као што је Епископ, свести само на власт, него на *литурђисање*, функционисање=*служење* животних органа Тела Цркве ради његовог изграђивања у меру раста Христовог, и чије *литурђије* и *литурђимата* = *службе* зависи једна од друге, као што дивно говори Апостол Павле у Посланици Коринћанима (1Кор. гл12). Са друге стране, није правилан, ни Евхаристијски оправдан, ни неки "христократизам", да тако кажем, или тачније "христомонизам", где је Јерархија само представник, "викар" Христа, и онда се као таква намеће живом Телу Цркве, Народу Божијем, намеће се као нека власт одозго, супериорна над Телом Цркве, што не одражава правилно саму структуру Цркве, Евхаристијску структуру, Литургијску структуру Цркве, где су *службе* у Цркви дате ради *заједнице* и у оквиру заједнице, не постоје мимо заједнице, јер не служе њој, него себи.

И трећи закључак, који бих хтео да кажем, то је да се видљиво јединство Цркве остварује, сходно Евхаристијској Еклисиологији, на тај начин што се све тако окупљене и тако структуриране Цркве, са Епископом-свештенством-народом, на Евхаристији међусобно поистовећују. Нема надређених и подређених Цркава. Са Епископом у средини, у центру Литургијске заједнице, и око њега окупљеним свештенством и народом, све су те и такве Цркве, ако су и у јединству Праве=Православне вере, једнаке Саборне=Католичанске, Апостолске Цркве, јер је сваки Епископ у томе погледу наследник пуноће Црквене, то што називамо Апостолском сукцесијом, Апостолским прејемством=наслеђем, јер има благодатно, Светодуховско наслеђе пуноће Црквене. Епископ није само наследник дотичнога Епископа, свога претходника, него наследник самога Христа Архипастира и Архијереја, Главе и Темља Цркве, и у Христу и Христом наследник свих Апостола, па и Апостола Петра, како сведочи Свети Кипријан Картагенски (*о јединству Католичанске*=Саборне Цркве, 4-5; Писмо 66,8). Ту, у таквој Еклисиологији, која извире из Евхаристије=Литургије, на њој се и заснива и у њој трајно остаје утемељена, нема места за примат власти. Зато у Православном Еклисиолошко-канонском предању нема места за примат Римског Папе, какав је касније до данас завладао на Западу, нити за примат власти било кога другог, осим првог места *предстојавања* на Литургији и *председавања* на Саборима једнаких Епископа, као глава пуних Саборно-Католичанских Помесних Цркава. – Мене често буну, као православног Србина, што ћете чути, понекад и од нашег Патријарха, и овога и претходнога, да је он "наследник Светога Саве". Он није "наследник Светога Саве" у првом реду, него је **наследник Христов**, наследник Апостола, наследник свих Дванаесторице Апостола, па и Апостола Петра, Павла, Јована и свих осталих, јер од њих, тачније преко њих од Христа, он наслеђује целу Цркву, пуноћу – *католицијет* – Цркве Божије (како о томе говори Св. Сава у својој *Беседи о правој вери*, држаној у Жичи 1221.године). Историјски, пак, у континуитету тога наслеђа Апостолског, Српски патријарх је наследник и Светог Саве, али није само Светог Саве, него он ту стоји, предстоји на *месцу* и у *обличју* Христовом, како каже Свети Игњатије Антиохијски.

*

И да завршим једним православним догађајем. Када је један руски православни Епископ – после Хрушчовљевог задњег гоњења Цркве у Русији, па онда промене комунистичке тактике – изишао први пут у Европу на неки скуп хришћански, питали су га: "Шта ради Руска Црква, какву мисију, какву социјалну делатност има?" – он је одговорио: "Ми служимо Литургију!" Протестант који га је то питао, смицао је раменима, устао и отишао, није могао да схвати шта то значи. За нас, пак, Православне, руски Владика је рекао највише и најбоље што је могао рећи. То је то што је рекао у своје време и Хомјаков: "Само онај ко схвата Литургију, тај схвата Цркву". Или што је још давно рекао Свети Иринеј Лионски: "Евхаристија потврђује нашу веру, и наша вера је сагласна са Евхаристијом" (*Против јереси* 4,18,5). Ту, у Светој Литургији, ми као хришћани смо у самој језгру Хришћанства, хришћанскога бића, идентитета, вере, љубави, живота. Јер ту се, међу нама и у нама, са Христом и у Христу пројављује, у оквирима овога нашега историјскога постојања, трајања и деловања, и оприсутњује обећано нам Есхатолошко Царство, које нам је Христос завештао, а које је Отац Њему, Оваплоћеном у Тело Цркве, приправио и које је Син Јединородни и Првородни све твари пројавио у Себи и око Себе, а које остварује и актуализује Дух Свети. То је оно што хришћанина чини хришћанином, и Цркву Црквом, све друго је у крајњој линији подређено томе. Све је осветљено из тога и све нас води ка томе.

У овом смислу Црква, као историјска реалност, као историјска заједница, "друштво" верујућих у Христа и сабраних Духом у Христу на Вечеру Господњу, ни из далека није само социјални ентитет, мада она јесте друштво, али посебнога рода, садржаја и назначења, начина живљења, организовања и делања, тако да свако порицање те њене *друштвене*, социјалне, ми кажемо **саборне**, и видљиве димензије Цркве равно је негирању саме Цркве.¹⁶ Ни најбољи овосветски друштени и цивилизацијски систем не може бити замена за Цркву, и Црква се ни са једним системом у историји не поистовећује, и не може да се поистовети. Зашто? Зато што се историја не може директно поистоветити са Царством Божијим. Свет овај не може да се поистовети са Новим Небом и Новом Земљом (Откр.21,1-6), што не значи да је овај свет у основи зао и да га треба ликвидирати, него значи да Црква верује у преображајну снагу Царства Небескога, у препородитељску благодат Духа Светога, која овоме животу даје вечни смисао, надилажење смрти и стицање вечнога живота, који је једино у Христу Васкрсломе обезбеђен за род људски и сву твар. Иначе, ако би се само у овоме животу уздали у Христа (1Кор.15,19), и чак организовали живот по хришћански, то још не би била истинска Христова Црква, мада је Црква и на Истоку и на Западу имала историјски искушење да се поистовети са неким друштвеним поретком: царским, феудалистичким, капиталистичким, социјалистичким, комунистичким (данас: евроамеричким). И бивала је у опасности да изда свој идентитет, да се одрекне себе и постане нешто што она није и за што је Бог није створио и дао. Богу хвала, увек има могућности за регенерацију, за препород, за покајање, што ће рећи за поновно и стално **призивање** Духа Светога да дође, да се усели у нас, да нас и свет преобрази, да припреми да овај свет, једини Божији свет који постоји – постане Црква. Да "царство овога света постане Царство Господа нашега Исуса Христа", као што је у Апокалипсису речено (11,15).

¹⁶ Екскурс о комунистичком манипулисању, попут: "одобравамо религију" али нападају Цркву, чиме у ствари поричу то што су рекли. Навикли смо у овој земљи на овакве исказе, па није нам чудно. Године 1978. овде негде крај Загреба био је симпозијум марксиста о томе како "верницима треба дати сва права у социјалистичком друштву, те тако они имају велики допринос у изградњи социјализма, али ми знамо, додаје се, кад изградимо социјализам, нестане основа за религију, па ће нестати религија", итд. Другим речима, позивани су верници да граде социјализам да би радили на своме самоуништењу! Знамо да је и социјализам добра ствар, али постоји и социјализам атеистички, нехуман, античовечан, јер антибожан, антихристовски, па нас, у крајњој линији, не интересује какав ћемо социјализам градити, него да ли ће он бити хуман, да ли ће он омогућити људима да живе.

Литургија је то језгро, семе, квасац у тесту овога света, која нам овде и сада истински даје предокушај, антиципацију Царства Бесмртнога, даје нам, што вели Св. Игнатије Богоносац, "Лек од смрти, лек Бесмртности (φάρμακον ἄθανασίας)". Јер у Христу је смрт заиста прогутана животом, истински изнутра побеђена, и ми то у Св. Евхаристији Цркве окушамо, тој победи се приопштавамо. Да нам није Литургије, Евхаристије, личили бисмо у најбољем случају на Авраама, кога је Бог позвао да изађе из своје земље, и иде у једну бољу, обећану му, у којој ће "тећи мед и млеко", али то обећање није било остварено док Христос није дошао, оваплотио се и дао нам Своје Тело и Крв као мед и млеко Обећаног Царства Небеског.¹⁷ Дакле, Литургија је нама хришћанима дата као срж нашег хришћанског бића, јер је у Литургији присутна Света Тројица – Бог Отац, по Чијем је благовољењу Син Јединородни постао оно што смо ми – Прворођени Брат међу браћом Својом, синовима Оца Небеског, да би нас учинио оним што је Он – по љубави, благодати, обожењу, вечном Божанском животу. Са том смелошћу иступали су Свети Апостоли, делали и подвизавали се у историји Светитељи – служитељи и јерурзи Христа Спаса свега света – са том смелошћу стојимо и ми пред Лицем Његовим, а наду и снагу за то даје нам Дух Свети, Који се у нама моли уздасима неисказаним, и Он нам посведочује, Он нам даје печат да Нада неће изневерити, јер нам из Цркве Литургијом сведочи да смо стварно деца Божија, и у њој *окушамо и видимо да је Бла̑ Гос̑ог*.

Хвала вам на пажњи. Извините, мало сам одужио.

¹⁷ Екскурс о патњама Православних Срба на Косову, које комунисти одавно варају лажним обећањима, у која они немају поверења, јер таква "обећања су – лудом радовања", како каже народ.